

تدوین و تولید برنامه درسی در الگوی زابار

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۱/۱۰

تاریخ پذیرش و انتشار: ۱۳۹۷/۱۱/۲۳

معلمان به عنوان پژوهشگران و افراد شرکت کننده در فرایند تحقیق از طریق تفکر، تفسیر و تبیین، به ساخت دانش جدید کمک می کنند (زابار، ۱۹۹۸)

صمد ایزدی^۱

مقدمه

ناماً زابار آمتولد ۱۹۳۸ سرزمین های اشغالی است. در سال ۱۹۶۳ لیسانس تعلیم و تربیت را از دانشگاه عبری اورشلیم اخذ نمود. وی با توجه به علاقه ای که به علوم زیستی داشت موفق شد فوق لیسانس خود را (۱۹۶۵-۱۹۶۳) از همان دانشگاه در رشته ژنتیک/میکروبیولوژی دریافت نماید. دوره دکتری آموزش علوم را در فاصله سالهای ۱۹۷۷-۱۹۷۶ به اتمام رساند. موضوع رساله دکتری زابار ارائه یک روش جدید برای آموزش زیست شناسی به دانش آموزان محروم فرهنگی در کلاس های ناهمگون پایه هفتم بود. زابار از سال ۱۹۸۱ تاکنون به عنوان بیانگذار و رئیس قلمرو ویژه مطالعات برنامه درسی در سرزمین های اشغالی و از سال ۲۰۰۱ نیز به عنوان استاد تمام دانشکده علوم تربیتی در رشته آموزش و پرورش یهود دانشگاه تل آویومشغول فعالیت است.

زابار علاوه بر تعلق خاطری که در ابتدا نسبت به برنامه ریزی درسی مبتنی بر مدرسه داشت، آثار دیگری نیز از قبیل: انواع و سنت های متداول در تحقیق کیفی (۲۰۰۱)؛ جذب مهاجران کشورهای مستقل مشترک المنافع به مدارس سرزمین های اشغالی

^۱. دانشیار گروه علوم تربیتی دانشگاه مازندران

(۲۰۰۱)؛ استفاده از اینترنت برای اهداف آموزشی در سرزمین‌های اشغالی (۲۰۰۱)؛ آینده تحقیق کیفی (۲۰۰۲)، از وی منتشر شده است. و یک کتاب نیز تحت عنوان برنامه ریزی درسی در هزاره سوم در دست چاپ دارد

همچنین از دیگر مسئولیت‌ها و فعالیت‌های حرفه‌ای پروفیسور زابار را می‌توان: عضویت در کمیته ارتقاء اعضای هیات علمی، رئیس دانشکده علوم تربیتی، رئیس واحد تحقیق آموزش قوم یهود، عضویت در مرکز مطالعات سیاسی و اجتماعی اورشلیم، عضو شورای علمی دانشگاه آزاد، پایه‌گذار و رئیس گروه علائق ویژه در خصوص روش‌های تحقیق کیفی به ویژه جنبه‌های اخلاقی آن برای اعضای هیات علمی دانشگاهها و کالج‌های آموزشی، نام برد. پروفیسور زابار "جایزه تل آویو" برای تحقیق در قلمرو آموزش و پرورش در سال ۲۰۰۵ دریافت کرده است.

الگوی زابار

زابار ضمن اشاره به تأسیس مراکز متعدد برنامه ریزی درسی از دهه ۱۹۵۰ میلادی در سراسر جهان، بر این باور است که تولید برنامه‌های درسی و آموزشی در این مراکز عموماً توسط متخصصان یا تیم‌های کارشناسی حرفه‌ای انجام می‌شد. وی بیان می‌کند که برنامه‌های درسی تولید شده توسط این مراکز، عمدتاً مستقل از موقعیت‌های واقعی کلاس درس بوده و معلمان نقشی در تولید آنها نداشته و تنها به عنوان مجری برنامه‌ها و مواد درسی تولید شده بودند. در فاصله دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ ناکارآمدی برنامه‌های درسی که به صورت متمرکز تهیه می‌شد مشخص گردید. در نتیجه، حرکت‌هایی به صورت مکمل برنامه‌های متمرکز و با محوریت مدرسه در فرایند برنامه ریزی درسی و مشارکت افراد و گروه‌های گوناگون در تصمیم‌گیری‌های برنامه درسی، صورت گرفت (زابار، ۱۹۹۴: ۱۲۶۷-۱۲۷۱). در این رابطه دیدگاه‌های زابار در مورد ساختار برنامه ریزی درسی، عموماً متوجه برنامه ریزی درسی مبتنی بر مدرسه یا تمرکززدایی از برنامه ریزی درسی است.

زابار در پاسخ به این سوال مبنایی که چه کسانی در فرایند برنامه ریزی درسی مشارکت دارند؟ الگوی برنامه ریزی درسی مبتنی بر مدرسه^۱ یا مدرسه محور را مطرح می‌نماید. از دیدگاه زابار الگوی برنامه ریزی درسی مبتنی بر مدرسه به عنوان یک نظام مکمل برای فعالیت‌های برنامه ریزی درسی متمرکز از دهه ۱۹۷۰ و اوایل دهه ۱۹۸۰ و به دنبال شکست برنامه‌های متمرکز مشروعیت یافت. این الگو دارای مفاهیم محدود و گسترده است، در مفهوم محدود مدرسه طراح برنامه درسی نیست، بلکه، صرفاً به انتخاب و اجرای برنامه درسی از پیش تعیین شده می‌پردازد. اما در مفهوم گسترده آن، برنامه ریزی

1. School Based Curriculum Development (SBCD)

درسی به عنوان یک فرایند تصمیم گیری در نظر گرفته می شود که در آن فرایند برنامه ریزی درسی از مرحله طراحی ، اجرا و ارزشیابی، توسط مدرسه انجام می شود و مدارس در انجام این مهم از آزادی کامل برخوردار هستند . زابار معتقد است که در مفهوم گسترده الگوی برنامه ریزی درسی مبتنی برمدرسه، مدارس تهیه کننده برنامه های درسی هستند و نیازهای دانش آموزان بهتر برآورده می گردد. فرض مسلم این الگو مشارکت گسترده مدیران ، معلمان ، دانش آموزان و والدین در برنامه ریزی درسی مدرسه در تمامی جنبه های آموزشی، سازماندهی مدرسه و آموزش ضمن خدمت معلمان است.

زابار پنج ویژگی مشترک برای برنامه ریزی درسی مبتنی بر مدرسه مطرح می کند :

- ۱- وجود یک فلسفه آموزشی منظم و مشخص در مدرسه؛
- ۲- تناسب ساختار یادگیری با اهداف آموزشی و اصول تربیتی؛
- ۳- ساختار سازمانی باز و دموکراتیک برای انجام فعالیت ها در مدرسه ، که در آن زمینه همکاری افراد گوناگونی که تمایل به مشارکت در فرایند برنامه ریزی دارند ، فراهم می شود . محور اصلی فعالیت ها ، کارگروهی و ارتباطات مناسب در داخل و بین گروهها است؛
- ۴- طراحی محیط و فضای یادگیری سازگار با فلسفه آموزشی مدرسه؛
- ۴- وجود نظام داخلی ارزشیابی برای بررسی و نظارت بر فرایندهای یاددهی - یادگیری در مدرسه. هدف سیستم ارزشیابی مذکور پیشرفت و توسعه فرایندهای فوق الذکر در مدرسه است(همان منبع).

در الگوی زابار آمادگی یا عدم آمادگی مدارس برای این نوع برنامه ریزی از عوامل عمده توفیق یا شکست است . مدیر در این مدارس نیز فردی است که از لحاظ حرفه ای- تخصصی، دارای شخصیت مقبول و پذیرفته شده ای است ، به گونه ای که توانایی پیشبرد اهداف مدرسه از طریق تبادل نظر با کارکنان ، ابتکار و خلاقیت و در صورت لزوم استفاده از قدرت و اختیار خود را داراست و از لحاظ ویژگی های فردی نیز ، شخصی دلسوز ، قابل اتکاء و مهربان می باشد(ایزدی،۱۳۷۹).

سطوح تصمیم گیری در الگوی زابار

تصمیم گیری در الگوی زابار شامل هفت سطح به شرح ذیل است:

۱. پذیرش^۱: در این سطح، برنامه ریزی درسی مبتنی بر مدرسه شامل مجموعه ای از تصمیم های مستقل است. مدرسه طراح برنامه درسی نیست، بلکه به انتخاب و اجرای برنامه درسی از پیش تعیین شده می پردازد که توسط دیگران تهیه شده و مورد قبول مدیر و کارکنان مدرسه است.

۲. انطباق^۲: منظور از سازگاری، جرح و تعدیل برنامه درسی به منظور هماهنگ کردن شرایط محیطی مورد استفاده برای اجرای برنامه است. انطباق را می توان در طیف های گوناگون به وجود آورد. مثلاً در آموزش علوم، وقتی که بحث در مورد گیاهان و حیوانات است، می توان درباره گیاهان و حیواناتی بحث کرد که در محیط بومی دانش آموز وجود داشته باشند.

۳. تجدید نظر^۳: در این سطح، با توجه به عکس العمل هایی که معلمان، دانش آموزان و دیگران در قبال قسمت های مختلف برنامه درسی دارند، همچنین با توجه به تجربیات جدید بدست آمده، برنامه درسی مورد بازنگری و تجدید نظر قرار می گیرد. بنابراین تجدید نظر در برنامه درسی، به منظور پاسخگویی به تقاضاهای در حال تغییر است.

۴. تدوین^۴: تدوین و توسعه برنامه از طریق حذف قسمت های زاید برنامه، تطبیق محتوای برنامه با زمان و تهیه مطالب کمکی و تکمیلی صورت می گیرد.

۵. سازماندهی^۵: در سطح سازماندهی، به ارتباط بین جنبه های مختلف یک برنامه درسی و راههای عرضه مواد آموزشی پرداخته می شود. در این رابطه، قوه ابتکار و تجربه معلم دخیل است.

۶. اجرا^۶: اجرای برنامه درسی تدوین شده، معمولاً همان آموزش است که در یک موقعیت تربیتی و با تعامل معلم و دانش آموز صورت می گیرد. در این سطح، معلم با کمک دانش آموز و با ایجاد فرصت های مناسب یادگیری، به رشد شخصیت دانش آموز کمک می کند.

۷. ارزشیابی برنامه درسی^۷: در این سطح تدریس کلاسی، محتوا، مواد آموزشی و هر چیزی که به عنوان عنصر برنامه درسی محسوب می شود، مورد ارزشیابی قرار می گیرد (زابار، ۱۹۹۴).

---

^۱ - Acceptance

^۲ - Adaptation

^۳ - Revision

^۴ - Development

^۵ - Organization

^۶ - Implementation

^۷ - Curriculum Evaluation

نقد الگوی زابار

زابار با طرح الگوی برنامه ریزی درسی مبتنی بر مدرسه به دو صورت محدود و گسترده و سطوح تصمیم گیری هفت گانه، بر تمرکززدایی از برنامه درسی و اتخاذ رویکرد مشارکتی تاکید می نماید . در این الگو آمادگی مدارس شرط اصلی توفیق آنها در تمرکززدایی است، لذا علیرغم اینکه زابار در الگوی خود، افراد مشارکت کننده (مدیران، معلمان، دانش آموزان، والدین) در فرایند برنامه ریزی درسی را معرفی می نماید، اما زمینه مشارکت آنها را مشخص نمی کند . مشارکت افراد ذکر شده در جریان برنامه ریزی درسی، اگر چه منطقی و قابل تامل است؛ اما بررسی نوع دانش، تخصص و توانایی لازم برای هر یک به منظور داشتن یک مشارکت معنی دار و اثر بخش نیز یک ضرورت است.

فهرست منابع

ایزدی، صمد (۱۳۷۹). طراحی الگوی نیمه متمرکز برای نظام برنامه ریزی درسی ایران و نقش معلمان در فرایند برنامه ریزی درسی، رساله دوره دکتری تعلیم و تربیت (گرایش برنامه ریزی درسی)، تهران: دانشگاه تربیت مدرس .

Sabar, Naama. (1994). Curriculum Development At School Level. In International Encyclopedia of Education. Pergamon Press.

Sabar, Naama (1991). Curriculum Development Centers, International Journal of Education, Vol. 3.

Sabar, Naama (1998). *Teacher Researchers' Attitudes Towards Teacher-Informants: Some Ethical Implications*, Journal of studies in Educational Evaluation. Vol. 24, No. 4, pp. 369-383